

borról) (Vas megye földrajzi nevei. Szombathely, 1982. 132). Nyilvánvalóan a gödényre utaló régebbi földrajzi nevek száma is fogy. GYÖRFFY (i. m. i. h.) volt *Batonyás* rétekről beszél. A püspökladányi *Batonyás*-t vagy *Gödényes*-t is a Berettyó szabályozása, a határ csatornázása után inkább *Rit*-nek, *Ritaj*-nak nevezzük, noha a *Batonyás* helynév, illetve két vele alkotott összetétel még szintén él: *Battonyási körgát*, *Battonyási összekötő csatorna*, de: *+Batonyás-lapos*, *+Batonyás vízmedence* stb. (a hely és a név történetéről l. KECSKÉS i. m. 189–91).

A. MOLNÁR FERENC

E) Vegyes tematikájú kérdések

Tetovált nevek Magyarországon

A bőrbe írt – tetovált – szövegek éppen olyan nyelvi tények, mint például a sírokon, templomi kereszteken, bútorokon, köcsögökön, ajándéknak szánt használati tárgyakon, falvédőkön lévő különféle feliratok. Ezek klasszikus előfordulásaival – köztük az ókori Kelet számos irodalmi emlékével – a történet- és irodalomtudomány külön ága, az epigrafika (felirattan) foglalkozik. Főleg az utóbbi évtizedekben Amerikában és Nyugat-Európában a feliratirodalom játékosabb, köznapiabb és plebejusabb válfajára, a graffiti-re terelődött a figyelem. A graffiti, amelyet leginkább firkálások néven illethetünk magyarul, csakúgy mint a feliratirodalom, végigkísérte az emberiség történetét – legalábbis az írástudástól számítva. A firkálások a népi írásbeliség fontos jelensége. Művelődéstörténetét és magyarországi jellemzőit egy korábbi tanulmányomban írtam meg (BALÁZS GÉZA, *Firkálások a gödöllői HÉV-en*. Bp., 1983. MCsopDolg. 18.). Ezúttal még a nyelvészeti körökben sem egyöntetűen megítélt és elfogadott firkálások világán is túllépünk, és a Pais Dezső által is szorgalmazott művelődéstörténeti szemlélettel a tetovált feliratok világába pillantunk be. Egy kis munkaközösség éppen most fejezte be ebben a témakörben a munkát. Feladatuk volt az eddigi legnagyobb számú tudományos adatgyűjtés és sokoldalú elemzés a magyarországi tetoválásokról. Eredményeik nemsokára napvilágot látnak (Forrás, 1987. 3. megjelenés alatt).

A tetoválásokról kb. 100 éve rendelkezünk különféle leírásokkal, tanulmányokkal. Olyan nagyszabású néprajzi-művelődéstörténeti monográfiák születtek a témában, mint pl. ERHARD RIECKE (*Das Tatauierungswesen im heutigen Europa*. Frankfurt am Main, 1979), PAUL CATTANI (*Das Tatauieren*, Basel, 1922), vagy RONALD SCUTT és CHRISTOPHER GOTCH (*Skin deep. The Mystery of Tatting*. London, 1974) könyve. Azonban ezek egyikében sem találunk nyelvészeti vizsgálatot. A nyelvészet szerepe általában kimerül a tetoválás szó etimológiájának adatolásában. Csak néhány szerző tekinti külön csoportnak a tetovált feliratokat, illetve neveket, de ezek jellemzőit nem vizsgálták.

A magyarországi tetováláskutatás keretében én kaptam a feladatot a tetovált feliratok tanulmányozására. Ennek során több folklorisztikai és nyelvészeti adalékot sikerült gyűjtenem. Több tízezer magyar elítélt tetovációjáról kaptam fényképet, leírást, spontán megfigyeléssel magam is több éven át „gyűjtöttem” a szövegeket.

A tetovált szövegek szemantikai csoportokba rendezhetők. Ezek között kiemelkedő helyet foglalnak el a névtetoválások. A tetoválás legfontosabb motivációja — szemiotikai értelemben pragmatikai funkciója — ugyanis éppen az emlékéllítés, a megörökítés. Nemcsak a tetoválás, hanem a firkálás esetében is a rokon közlési mód elsősorban a rövid, tömör, főleg konnotatív, tehát asszociatív jelentéssel bíró nevek megörökítését segíti elő. A nevek tetoválásakor minimális a redundancia, ami a tetoválás esetében azért központi kérdés, mert minden megtakarított szó egyúttal „fájdalom megtakarítást” is eredményez. A karra tetovált *J* vagy *Juli* felirat értelmezhetősége a „hordozó”, a személy ismeretében könnyű, még akkor is, ha nincs mellette más magyarázó szöveg.

A nevek tetoválásának kultusza ősi ösztön. Elemi szinten a nevet és a nevet viselőt (jelölő–jelölt) azonosítja a tudat. Ezen alapul például az a mágikus eljárás, amikor a megrontani szándékozónak a nevét égetik el. A névmágia egyik nagyon jellegzetes formájának tekinthetjük a bőrbe tetovált neveket. A szívbe — átlőtt és vérző szívbe — foglalt név, illetve nevek szintén mágikus eljárást őriztek meg: a kedves körbekerítését, „megfogását” jelentik. Természetesen az úton-útfélen látható ilyen típusú ábrák, firkák alkotói/tetoválói többnyire nincsenek tudatában cselekedetük ősi mivoltának.

A névtetoválások olyan gyakoriak, hogy előfordul olyan *testszöveg* (az egy emberen lévő összes tetovált szöveg), amely csupa névből áll. Egy 1947-ben született férfi jobb karján pl. a következő nevek szerepeltek: *Johny, Bob, Lord, Canada, Sintér, Manes, Jean Val Jan, Fred, Irei, Tüdő, Vizes, Bill, Pityu, Ibolya, Béla, Cigány, Miki, Kacs, Gonosz, Anyu, Margó, Dédi, Eldorádó, Bruno, Tökszi, Zsiga*.

Jelenlegi gyűjtőmunkám nem terjedhetett ki a hatalmas névanyag egészére, ezért csak a legjellemzőbb típusokat jegyeztem föl. A következő jellegzetes tetovált névcsoportokat sikerült összeállítani:

1. Magyar város- és városrésznevek: *Tokaj* (címerrel), *Kalocsa* (paprikával), *Óbuda, Komló, Miskolc, Angyalföld, Ferencváros, Kőbánya*. Tokajt és Kalocsát leszámítva a városok mind összetartó, csoportjellemzőket mutató, identitást tükröző munkasközösségükről ismertek. Tököl, Kalocsa, Aszód a fiataikorúak nevelőintézte, illetve börtöne révén gyakori helyszín a tetovált nevek között. Néha tréfás formában is megjelennek: *Rio de Aszód Grand Hotel 200*. A városrésznevek között szereplő *Rózsadomb* talán a róla szóló rockszámok közvetítésével került ebbe a csoportba.

2. A külföldi városok között kiemelkedik gyakoriságával a „mesés Kelet”. Bagdad és Teherán nyilvánvalóan nem a napi politikai híryanagból, hanem jóval inkább az Ezeregyéjszakából táplálkozva került örök hírmondóként a bőrbe.

3. Az országnevek is mind „beszélő nevek”, hiszen fontos, és az adott kultúra számára ismert jelentést hordoznak. Az USA-tetoválás a korlátlan lehetőségek hazáját jelenti. A másik gyakori betűnév az NSZK — ugyanilyen értelemben. *Kongó, Belga Kongó* a trópusi nosztalgiát, a gyarmati harcokat, *Banglades* a politikai eseményeket, *Mexico* az aranylázat, *Hawaii* a virágfűzéses, fűszoknyás lányokat, a *Bahamákat* az égszínkéket, a szabadságot, az édes életet, *Monte Carlo* a pénz birodalmát, *Korziika* a napóleoni hagyományokat szimbolizálja.

4. A romantika világába sorolható nevek. Szabadsághősök, kalandorok, képzé-

letszülte romantikus figurák borítják el a bőrt. *Tarzan* figurája a természetközelséget, az ősi erőt, *Fekete Tulipán*, *Ludas Matyi*, *Tell Vilmos* és *Fantomás* a visszafizetést, a szegényekért való kiállást, *Rocco Vichenso* az ismert Visconti-filmből az emberi tisztaságot, *Drakula* és *Vámpír* a borzalmat, kegyetlenséget, *Don Juan* a férfiaságot, *Keoma*, *Sápadt halál*, *Sólyom* az indiánhősöket, *Kossuth* a száműzött népvezért jelenti, jeleníti meg.

5. Az irodalmi névadás közé sorolhatjuk a *Csinszka* és *Csöre* nevet — talán olvasmányemlékekből kerültek a tetovált nevek közé.

6. Természetesen gazdag csoportot alkotnak a mai rock- és popegyüttesek, -sztárok nevei. *Elvis* nevének bőrbe tetoválása semmiség ahhoz képest, hogy egyesek még öngyilkosok is lettek halála hírére. A nagy sztárok, a generációs kérdéseket megörökítő együttesek nevének tetoválását még valahogy meg is értjük. Ilyenek: *Ringo Star*, *John Lennon*, *Illés*, *Omega*, *Szörényi*, *Koncz Zsuzsa*, *Beatles*. Ám a jelenség rögtön elgondolkoztatóvá válik pillanatnyi, rövidéletű sikerek, felfutások maradandó igényű megörökítésén: *Amanda Lear*, *Szűcs Judit*, *Boney M.*, *M7*, *Non Stop* stb. Nyilvánvaló, hogy egy ilyen múltó, feledhető és fajsúlytalan jelenség milyen hihetetlenül nagy érzelmi hatással van bizonyos korosztályok jól körülhatárolható rétegeire.

7. Ritkaságként előfordul saját név és lakcím bőrbe tetoválása is.

8. A gúny- és becenevek gazdagsága már a laikus megfigyelőnek is föltűnik. A tetoválás ugyanis fontos csoportösszetartó erőt képvisel, s ennek legnyilvánvalóbb példája egymás nevének kölcsönös tetoválása. A nevek pedig az adott kultúrában többnyire gúny- és becenevek, mint ahogy azt a már idézett testszöveg is bizonyítja.

Ám nemcsak különálló nevekből állhat a testszöveg, hanem más szavakkal kontextusban, szintaktikai kapcsolatban is előfordulhat. Ha a neveket szintaktikai előfordulásaikban vizsgáljuk, újabb csoportokat találunk. Ebben az esetben azonban már nemcsak az egész testen előforduló összes szöveget, hanem ezek egységeit, a *t e s t m o n d a* tokat vizsgáljuk. Mondatkeretben — általában egyszerű mondatként — kijelentéseket találunk. Meg kell jegyezni, hogy ez a firkálások műfajának is a legterjedelmesebb kategóriája. A rövid, egyszerű kijelentéseket a firkálások esetében a megalkotásukra fordítható rövid idő, a tetoválások esetében pedig a már emlegetett „fájdalom-együttható” motiválja. A mondatkeretben található nevekre két egyszerű mondatot hozok példának: (1) *Birtam Lacit.* (2) *Én vagyok a Dunapart Napóleonja.*

Nevek leginkább megszólításként, tehát egy kijelentéssel, felszólítással laza szintaktikai kapcsolatban álló szervesetlen mondatrészként fordulnak elő a tetovált feliratok világában. A megszólítás mint szervesetlen mondatrész állhat a mondat elején és végén, illetve a mondatba beékelődve. Pl.:

(1) *Az én életem kaland, Ágnes.*

(2) *Erzsikém, minden gondolatom hozzád száll.*

(3) *Hű leszek hozzád Katókám, mindhalálig.*

Érdekes, hogy a megszólítások körében — főleg a régebben tetováltaknál — találunk néhány archaikus formát. Ilyennek kell tekinteni a magázó alakokat: *Erzsike*, *szeretem magát*. Megjelenik a familiáris nyelvhasználat megszólításformája is: *Húsom*, *Júlia*. Sajátos eset az önmegszólítás. Ebben az esetben — akárcsak az önmegszólító versek esetében — a tetovált felirat magára a viselőre vonatkozik: *Titok a neved*, *Suha János*. Előfordul olyan szöveg, amelyben valaki önmagának vall szerelmet. Ez

inkább humoros, tréfás játék a kóddal, mint narcizmus. Az *Ernő, nefelejts!* felirat például egy Ernő keresztnévű férfi mellén diszeleg. Nyilvánvalónak látszik, hogy önmagára vonatkoztatott, önmegszólító tetoválásról van szó. Bár az is meglehet, hogy idegen kezű tetováló üzenetét olvastuk!

Amikor az aláírásszerű névtetoválásokkal találkozunk, szintén laza szintaktikai kapcsolatban lévő mondatrészek viszonyát figyelhetjük meg: (1) *Edit, szeretlek. Én, Zoli, a férjed.* (2) *Kriptarabló. Én, János.*

Viszonylag ritkák a párbeszédés tetoválásszövegek. De ezekben a miniszövegekben is ugyanúgy élnek a megszólításokkal, mint a hétköznapi nyelvhasználat során:

Boldogságra vágytam, Matild.

Gyuri, én is, mégiscsak a bánat jutott nekem.

A második szövegegységben található is kötőszó utal a szövegelőzményre, jelenti a két mondat grammatikai kapcsolatát.

Tömörsege és jelzésszerűsége révén ismét gyakori tetoválástípus a feliratszerű tetoválás, amelyet Nagy Ferenc kifejezésével mondatsszövegnek is nevezhetnénk (NAGY FERENC, Bevezetés a magyar nyelv szövegtanába. Budapest, 1980. 16). Grammatikailag tagolatlan vagy hiányos mondatoknak foghatjuk föl ezeket a neveket is tartalmazó mondatokat. Táblák, emléktárgyak felirataiból meríthették az ötletet a tetoválók. Pl. (1) *Emlék Bugacról.* (2) *Emlékül Gusztitól.* (3) *Éva levele.* Az első mondatsszöveg mintha egy bugaci idegenforgalmi emléktárgyról, a második pedig valamilyen szerelmi ajándékról (mondjuk mángorlóról) került volna a bőrbe örök emlék gyanánt. A tetovált feliratok a folklór egyik műfajának tartós – legalábbis egy ember életén végigvonuló – megörökítésére vállalkoznak.

A nevek bőrben való megörökítését, tetoválását az az általános, minden emberben élő igény sarkallja, hogy a pillanatnyiságot, a mulandóságot időtlenné, el nem múlhatóvá tegyék. Sok adatszolgáltatómmal beszélgettem arról, hogy miért is tetoválta, tetováltatta magát. A legegyszerűbb motivációja éppen a nevek tetoválásának van. Egy 14 éves szatmári cigányfiú kérdésemkor a karjára mutatott, ahol édesanyja nevét viselte. Amikor csak a karjára néz, eszébe jut a nemrégiben meghalt szülő. Egyes közösségekben szokássá vált a megszületett gyermekek nevének (esetleg születési évének) bőrbe tetoválása. Legényvirtusnak számít a „meghódított” nők nevének megörökítése a bőrben. Egyes férfiak karján tizenöt-húsz női név is sorakozik a büszkeségtől dagadó izmokon. Mintegy „vérszerződést” jelent a szerelmesek kölcsönös tetoválása, vagy a barátok örök hűség és segítség fogadása.

A tetoválás sajátos közlési mód, amelyben a nevek újabb értelmezést nyerhetnek. Nincsenek kizárólagos tetovált névtípusok, de a nevek tetovált megörökítése a társadalmi névhasználatról sokrétűen tudósít.

BALÁZS GÉZA

Tulajdonnevek a kétkötetes magyar-orsz nagyszótárban

A tulajdonnevek idegen nyelven való kifejezésének/írásának ismerete ugyanolyan szervesen hozzátartozik az adott nyelv helyes használatához, mint a szókészlet bármely más részéé. Ily módon teljes mértékben indokolt, hogy a kétnyelvű szótárak